

УДК 346.546.1

Юрій Журик,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ПРАВО ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК КОМПЛЕКСНА ПІДГАЛУЗЬ ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

У статті на теоретичному рівні обґрунтовується позиція автора щодо визначення права про захист економічної конкуренції як комплексної підгалузі законодавства та права в національній системі права України.

Ключові слова: предмет права, система права, економічна конкуренція, комплексна підгалузь права.

Будь-яке питання чи проблема теоретичного або практичного характеру повинна вирішуватися комплексно — як з теоретичних, так і з прикладних підходів. Одним із завдань вчених-юристів є вирішення питань, в основному теоретичного рівня, і здійснюється це шляхом: 1) постанови та аналізу проблеми (або питання); 2) надання конкретних, аргументованих пропозицій або рішень; 3) формулювання та визначення загальнотеоретичних концепцій. Метою цієї діяльності є формування адекватного, сучасного уявлення щодо предметів та явищ навколишнього середовища взагалі та суспільних відносин зокрема.

Розвиток національного законодавства України, що обумовлений розвитком та ускладненням суспільних відносин, вимагає нового осмислення, нових підходів та поглядів на існуючу конструкцію сучасної національної правової системи. Можливе і розширення кола існуючих галузей права.

Дослідженням теоретичних проблем визначення галузей, підгалузей та інститутів права, формування методологічних підходів до цих питань займалися такі вчені, як С. С. Алексєєв [1; 2], Д. А. Керимов [3; 4], О. С. Іоффе [5; 6]. Питанням, що стосуються проблем застосування норм права про захист економічної конкуренції, приділяли увагу такі вчені, як І. І. Дахно [7], А. І. Ігнатюк [8],

Н. С. Кузнєцова і Ю. Семенюк [9], В. К. Мамутов [10], О. І. Мельниченко [11], О. Л. Чернелєвська [12] та ряд інших.

Не торкаючись питань практичного застосування норм законодавства про захист економічної конкуренції, розглянемо теоретичний аспект, який стосується теоретико-правового або юридичного виокремлення та визначення даного законодавства і права.

Метою даного дослідження є визначення ролі та місця права про захист економічної конкуренції в національній системі права України, зокрема постановка та відповідь на питання: чи є воно інститутом, підгалуззю, галуззю чи комплексною підгалуззю права в системі права України.

Почнемо з загальнотеоретичних понять. Так, якщо система права — це сукупність його галузей (галузей права), то система законодавства, у горизонтальному вигляді, це теж система його галузей (галузей законодавства). Якщо за основу галузі брати систему норм, то відмінностей між цими двома визначеннями взагалі немає. Право — це система норм, законодавство — теж система норм.

Якщо ж відійти від суто нормативного розуміння права та законодавства, то ситуація дещо змінюється, а саме: система права — це ідеї, погляди, норми права, відносини; а система законодавства — це складова галузей (одна із складових).

Але, що таке галузь права і наскільки можливим та своєчасним на сьогодні є постановка питання щодо виникнення нових галузей права?

Традиційно в основу розмежування галузей права покладено предмет та метод права (за принципом: один предмет та особливий метод регулювання — одна галузь права). Але якщо цивільним правом регулюються майнові та немайнові відносини, то у такому випадку не залишається місця для інших галузей права. Дійсно, «право» в цілому, як соціальна конструкція, регулює майнові та немайнові відносини в суспільстві, воно невідривно пов'язане з ними.

Немає жодної галузі права, яка б не торкалася майнових чи/або немайнових відносин людини (чи особи, суб'єкта) або суспільства: людина (дитина) ще не народилася, а вже має немайнові та майнові права — право на життя, на спадщину, у свою чергу, людини вже немає, але за нею залишаються немайнові права, зокрема авторське право.

Законодавство про захист економічної конкуренції України на сьогодні представлено наступними основними нормативними актами: Конституція України, Господарський кодекс України; закони України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про природні монополії», підзаконні нормативні акти «Правила розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції» та інші.

Сучасне законодавство про захист економічної конкуренції України представлено двома основними правовими інститутами: антимонопольним інститутом та інститутом захисту від недобросовісної конкуренції. Але, крім цих інститутів, існує також інститут статусу та діяльності природних монополій, інститут господарсько-правової відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції (гл. 8, статті 50—55 Закону України «Про захист економічної конкуренції»; гл. 5, статті 20, 21, 24 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»), інститут статусу антимонопольних органів (Закон України «Про антимонопольний комітет України»), інститут порядку розгляду

справ антимонопольними органами (Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»).

Наявність цих інститутів (більше двох) дає підстави припустити, що дана правова конструкція не просто сукупність інститутів, а більш складна побудова, оскільки окремі закони та інститути охоплюють різні сфери суспільних відносин: цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних.

Назвати її галуззю важко, тому що регулювання відносин здійснюється в межах сфери господарювання (але, в окремих випадках, захоплюють і цивільно-правові відносини), суб'єктами є суб'єкти господарювання (але в окремих випадках суб'єктами є і фізичні особи — споживачі), основний нормативно-правовий масив є частиною господарського законодавства.

Досі вважалось, що законодавство про захист економічної конкуренції (або антимонопольно-конкурентне, конкурентне) є органічною частиною господарського законодавства.

Дійсно, норми законодавства про захист економічної конкуренції містяться у Господарському кодексі України, у розділі I «Основні засади господарської діяльності» міститься глава 3 «Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції». Також складовою частиною цього законодавства є норми, які безпосередньо регулюють порядок розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

Але норми заборони та відповідальності містяться у Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція», 166¹ «Зловживання монопольним становищем на ринку», ст. 66² «Неправомірні угоди між підприємцями», ст. 166³ «Дискримінація підприємців органами влади і управління», ст. 166⁴ «Порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень»; у Кримінальному кодексі України (ст. 226 «Фальсифікація засобів вимірювання», ст. 227 «Випуск або реалізація недоброякісної продукції», ст. 228 «Примусування до антиконкурентних узгоджених дій», ст. 229 «Незаконне ви-

користання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару», ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», ст. 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці»). Таким чином, у законодавстві про захист економічної конкуренції застосовуються норми різних основних галузей права.

Крім того, важливо підкреслити, що сфера дії законів «Про захист економічної конкуренції» та «Про захист від недобросовісної конкуренції», поширюється не лише на суб'єктів господарювання, а й на органи управління та на фізичних осіб—споживачів: «Цим Законом регулюються відносини органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю із суб'єктами господарювання; суб'єктів господарювання з іншими суб'єктами господарювання, із споживачами, іншими юридичними та фізичними особами у зв'язку з економічною конкуренцією (ч. 1 ст. 2 Закону «Про захист економічної конкуренції»). Преамбула Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: «Закон визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції».

Таким чином, сферою дії цих законів охоплюються як господарські, так і цивільно-правові відносини. Наявним є міжгалузевий характер антимонопольно-конкурентного регулювання.

Теоретик права С. С. Алексеев, використовуючи системний підхід до структурного аналізу, доходить висновку, що існує певна ієрархія в побудові правової матерії, різних рівнів у системі права, що поряд з основними та спеціальними галузями права існують так звані вторинні конструкції — комплексні галузі права [13].

Вчений вважає, що комплексні галузі, будучи вторинними конструкціями в правовій системі, виконують в ній обмежувальні задачі і тому мають лише частину ознак та особливостей, притаманних загальному поняттю «галузь права».

Якщо основні галузі створюють головний «масив» права як єдиної правової системи, то комплексні галузі лише накладаються, «надбудовуються» над основними, обособлюючись зовні менш ніж основні галузі. Вчений називає такі правові конструкції «напівгалузі» [14].

Якщо підгалузь права — це цільне за складом та предметом регулювання утворення, яке регламентує особливу сферу відносин у межах більш широкого комплексу відносин, врегульованих галуззю права, то комплексна підгалузь права — це відносно самостійний підрозділ системи права, що включає в себе правові норми, що регулюють сферу суспільних відносин, які, з одного боку, відособлені від інших за особливою ознакою, а з іншого — кожне з цих відносин має свій предмет регулювання і належить до певної, окремої галузі права.

Зазначимо, що формування нової галузі чи підгалузі права — процес не раптовий, не спонтанний, він обумовлений певними економічними та соціальними змінами, які відбуваються у суспільстві, але цей процес і його об'єктивні прояви потребують контролю та фіксації, зокрема нормами законодавства, з метою недопущення антиекономічних або антисоціальних дій.

Таким чином, підсумовуючи викладений матеріал, зробимо наступні висновки.

1. *Право про захист економічної конкуренції є комплексною підгалуззю права, що регулює певну, специфічну сферу суспільних відносин, які відособлені від інших, але регулюються нормами права різних галузей.*

2. *Право про захист економічної конкуренції має свій предмет регулювання — весь комплекс відносин у сфері економічної конкуренції, а також свої методи, принципи, інститути та механізми правового регулювання цих відносин.*

3. *Методами правового регулювання відносин економічної конкуренції є засоби впливу норм на відносини у сфері економічної конкуренції, методи, які притаманні господарсько-правовому регулюванню і є похідними від диспозитивного та імперативного методів: це методи владних приписів, рекомендацій, координації, автономних рішень.*

ПРИМІТКИ

1. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. — М., 1975. — С. 188—194.
2. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. — М., 1981. — Т. 1. — С. 251—252.
3. Керимов Д. А. Культура и техника законотворчества / Д. А. Керимов. — М. : Юрид. лит., 1991. — С. 47.
4. Керимов Д. А. Методологические функции философии права / Д. А. Керимов // Государство и право. — 1995. — № 9. — С. 15—22.
5. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. — М. : Юрид. лит., 1975. — 872 с.
6. Иоффе О. С. Право частное и право публичное / О. С. Иоффе // Гражданское законодательство / под ред. А. Г. Диденко. — Вып. 20. — Алматы : Юрист, 2004.
7. Дахно І. І. Антимонопольне право : курс лекцій / І. І. Дахно. — К. : Четверта хвиля, 1998. — 352 с.
8. Ігнатюк А. І. Формування конкурентного середовища та механізми протидії монополізму в економіці України : дис. ... канд. екон. наук : 28.11.96 / А. І. Ігнатюк. — К., 1996. — 189 с.
9. Кузнецова Н. Конкурентное законодательство Украины: проблемы и перспективы / Н. Кузнецова, Ю. Семенюк // Юридическая практика. — 2003. — № 9 (271). — 4 марта. — С. 11.
10. Мамутов В. К. Роль антимонопольно-конкурентного законодательства / В. К. Мамутов // Государство и право. — 1996. — № 8. — С. 49—51.
11. Мельниченко А. И. Конкурентная политика. О некоторых вопросах практики применения конкурентного законодательства / А. И. Мельниченко // Юридическая практика. — 2001. — 25 января (№ 4 (162)). — С. 1, 9—11.
12. Чернелевська О. Л. Конкурентне законодавство України: формування, зміст та розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка / О. Л. Чернелевська. — К., 2006. — 254 с.
13. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. — М., 1981. — Т. 1. — С. 134.
14. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. — М., 1975. — С. 194.

Журик Юрий. Право о защите экономической конкуренции как комплексная подотрасль права в национальной системе права Украины.

В статье на теоретическом уровне обосновывается позиция автора по определению права о защите экономической конкуренции как комплексной подотрасли законодательства и права в национальной системе права Украины.

Ключевые слова: предмет права, система права, экономическая конкуренция, комплексная подотрасль права.

Zhurik Yuriy. Law on protection of economic competition as a complex sub-branch of law in national legal system of Ukraine.

The article on the theoretical level justified by the position of determining eligibility for the Protection of Economic Competition as a complex sub-sector laws and rights in national legal system of Ukraine.

Key words: the subject of law, legal system, economic competition, complex sub-branch of law.